

Högskolans ekonomi och finansiering

Utvecklingen under 2016 låg i linje med trenden av långsiktigt ökade intäkter till högskolan. Mest ökade intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå – med 1,8 miljarder kronor – medan intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå steg med 0,3 miljarder kronor. Den pågående utbyggnaden av utbildning på grundnivå och avancerad nivå har ännu inte gett avtryck i fler anslagsfinansierade helårsstudenter eftersom tillfälliga utbyggnader samtidigt har upphört.

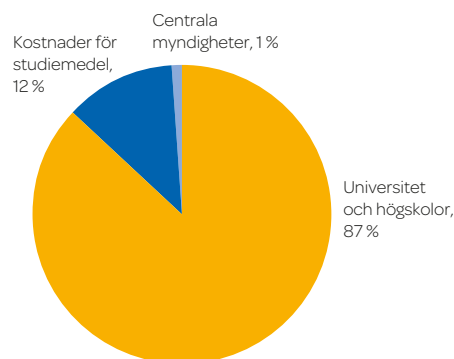
Kostnader används ofta som ett mått på verksamhetens storlek och 2016 uppgick den totala kostnaden för verksamheten vid Sveriges universitet och högskolor till 69 miljarder kronor, vilket är 2 miljarder mer än föregående år. Den totala kostnaden för högskolesektorn inkluderar även statens kostnader för studiemedel och de centrala myndigheter som arbetar med högskolefrågor. Enligt uppgifter från Centrala studiestödsnämnden (CSN) var kostnaden för studiemedel för högskolestudier 9,6 miljarder kronor. Anslagen för de centrala myndigheterna var 0,9 miljarder kronor 2016. Sammantaget innebär det att den totala kostnaden för högskolesektorn var 79,4 miljarder kronor, vilket motsvarar 1,81 procent av BNP.

Lärosätenas storlek varierar betydligt. De största universiteten omsätter miljardbelopp årligen. Störst är Lunds universitet med kostnader på nästan 8 miljarder kronor 2016. För övriga stora universitet varierade kostnaderna mellan 3,2 och 6,6 miljarder kronor. Därefter följer de mindre universiteten samt Malmö högskola som (med undantag för Handelshögskolan i Stockholm) hade kostnader i intervallet 0,9–1,7 miljarder kronor.

Av de statliga lärosätena är de konstnärliga högskolorna samt Gymnastik- och idrotthögskolan minst, med kostnader mellan knappt 0,1 och 0,3 miljarder kronor 2016. I samma storleksordning är några av de specialinriktade enskilda utbildningsanordnarna, medan de minsta enskilda utbildningsanordnarna omsätter bara något tiotal miljoner kronor. Vid övriga högskolor var kostnaderna mellan 0,4 och 0,9 miljarder kronor 2016.

Figur 80. Fördelning av kostnaden för högskolesektorn 2016.

Den totala kostnaden för sektorn var 79,4 miljarder kronor, varav 69,0 miljarder avsåg kostnader för lärosätenas verksamhet.

Mått i ekonomiska termer är alltså de största universiteten tio gånger större än många högskolor. Det innebär att lärosätenas förutsättningar att bedriva sin verksamhet ser väldigt olika ut.

Lärosätenas ekonomi

Lärosätenas verksamhet delas in i två områden: utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå. Det betyder att samtliga intäkter och kostnader ska hänföras till något av dessa områden. De statliga anslagen har samma uppdelning; lärosätena får ett anslag för utbildning på grund-

OLIKA TYPER AV INTÄKTER

Lärosätenas intäkter består av anslag, intäkter i form av förbrukade medel från externa finansiärer samt finansiella intäkter.

Lärosätenas intäkter från externa finansiärer delas in i bidragsintäkter respektive avgiftsintäkter beroende på vilken typ av verksamhet medlen finansierar.

Bidragsintäkter, exempelvis forskningsbidrag, är intäkter för forskning utan rätt för bidragsgivaren till resultaten av forskningen.

Avgiftsintäkter består av intäkter från uppdragsverksamhet och övriga avgiftsintäkter. Uppdragsverksamhet finansieras med avgifter som betalas av beställaren och kan vara antingen utbildning eller forskning. Inom utbildning sker uppdragsverksamheten huvudsakligen som uppdragsutbildning enligt särskilda förordningar. Uppdragsforskning definieras som forskning som utförs på uppdrag av en extern finansiär där uppdragsgivarens inflytande på verksamhetens planering och genomförande samt dispositionsrätten till forskningsresultaten regleras i avtal. Uppdragsforskning kan också gälla exempelvis utredningar eller produktutveckling.

Kategorin **övriga avgiftsintäkter** består huvudsakligen av intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen. Det är intäkter för uthyrning av lokaler, konferensavgifter eller intäkter av försäljning av tjänster eller liknande, samt övriga intäkter i verksamheten som försäljning av material och fakturerade kostnader. Eventuella intäkter av sponsring återfinns också här. Lärosätenas intäkter av anmälnings- och studieavgifter ingår också i denna kategori.

De belopp som externa finansiärer betalar till lärosätena bokförs som intäkter av lärosätet först i samband med att de förbrukas, det vill säga när kostnader uppstår. Det innebär att det finns en skillnad mellan finansiärernas betalning och lärosätenas redovisade intäkter från finansiärerna. Forskningsbidrag som inte har förbrukats återfinns under posten "oförbrukade bidrag" i lärosätenas balansräkningar (se avsnittet *Finansiering av forskning och utbildning på forskarnivå*).

Finansiella intäkter består huvudsakligen av ränteintäkter.

nivå och avancerad nivå och ett annat för forskning och utbildning på forskarnivå. Undantag är Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som inte har uppdelat anslag och dessutom har ett tredje verksamhetsområde, fortlöpande miljöanalys.

Finansieringen, dvs. intäkternas sammansättning, skiljer sig åt mellan de två verksamhetsområdena. Medan direkta statsanslag utgör huvuddelen av lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå (86 procent), är andelen betydligt lägre inom forskning och utbildning på forskarnivå (44 procent). Men för forskning och utbildning på forskarnivå kanaliseras staten också betydande medel indirekt till lärosätena genom forskningsråd och andra myndigheter.

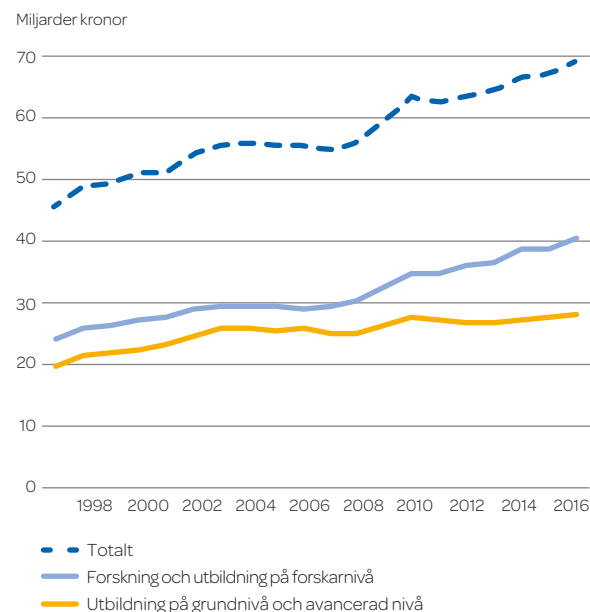
Under de senaste två decennierna har lärosätenas intäkter ökat betydligt. Sedan 1997 har de samlade intäkterna ökat med 23,5 miljarder kronor i fasta priser (SCB:s implicitprisindex för statlig konsumtion), motsvarande 51 procent. Merparten av den offentligt finansierade forskningen bedrivs inom högskolan. Det är förklaringen till att lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå sedan länge varit högre än intäkterna för

Tabell 29. Implicitprisindex för statlig konsumtion

1997–2016, samt årlig förändring. För att illustrera den ekonomiska utvecklingen med hänsyn tagen till inflationen har uppgifterna från 1997–2016 räknats om till 2016 års priser, dvs. vad beloppen motsvarar i 2016 års penningvärde. En sådan beräkning tar bort effekter av inflationen och mäter i stället ändringar av volymen. Vid fastprisberäkningen används Statistiska centralbyråns implicitprisindex för statlig konsumtion.

	Index	Årlig förändring
1997	64,75	
1998	65,24	0,76
1999	67,91	4,09
2000	71,34	5,05
2001	74,22	4,04
2002	76,34	2,86
2003	78,50	2,83
2004	78,76	0,33
2005	80,83	2,63
2006	84,12	4,07
2007	86,53	2,86
2008	89,27	3,17
2009	91,11	2,06
2010	91,43	0,35
2011	94,75	3,63
2012	96,53	1,88
2013	97,75	1,26
2014	98,59	0,86
2015	99,69	1,12
2016	100,00	0,31

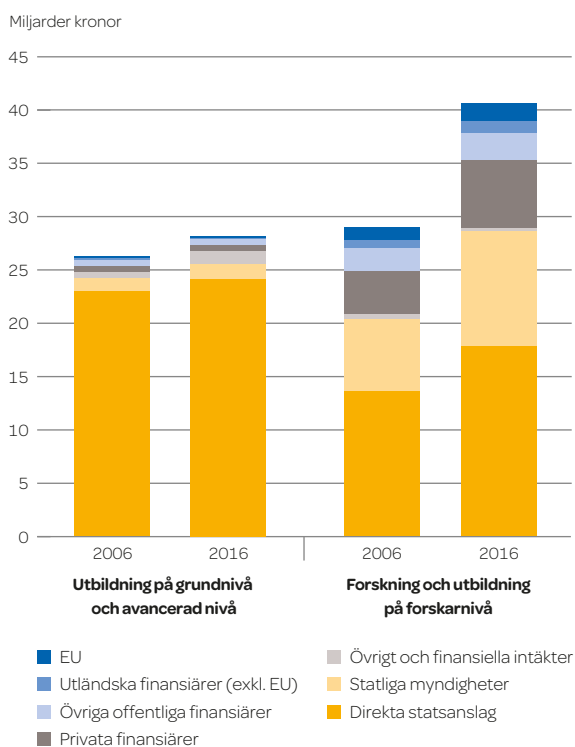
Figur 81. Lärosätenas totala intäkter samt intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 1997–2016, miljarder kronor i 2016 års priser.

utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Under det senaste decenniet har högskolan blivit mer forskningsstung genom att resurserna har ökat snabbare till forskningsverksamheten än till utbildningsverksamheten. I relativa termer låg intäktsutvecklingen under perioden 1997–2006 på ungefär samma nivå för de två verksamhetsområdena. Men efter 2006 har lärosätenas forskningsintäkter stigit betydligt snabbare än intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå (se figur 81). Mellan 2006 och 2016 ökade intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå med 11,6 miljarder kronor (motsvarande 40 procent) medan intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökade i betydligt mindre utsträckning, med 1,9 miljarder kronor (7 procent). Det har inneburit att andelen intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå har ökat med drygt sex procentenheter, från 52,4 till 58,8 procent, mellan 2006 och 2016.

Utvecklingen under 2016 låg i linje med trenden av långsiktigt ökande intäkter. Sammantaget uppgick lärosätenas intäkter till 69,2 miljarder kronor. Det innebär en ökning med 2,1 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande 3,1 procent, jämfört med 2015. Huvuddelen av ökningen utgörs av ökade intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå, totalt 1,8 miljarder kronor, medan intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå steg med knappt 0,3 miljarder kronor. Det innebär att trenden mot en alltmer forskningstung högskola förstärktes under 2016. Därmed uppgick intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå till 40,7 miljarder kronor, medan intäkterna till utbildning på grund-

Figur 82. Finansiering av utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 2006 och 2016 uppdelat på finansieringskälla, miljarder kronor i 2016 års priser.

nivå och avancerad nivå var 28,1 miljarder kronor. Restande del, omkring 0,4 miljarder, utgjordes av intäkter för fortlöpande miljöanalys vid SLU.

Högst andel forskningsintäkter vid de stora universiteten

Sammantaget avser alltså nästan 60 procent av lärosätenas intäkter forskning och utbildning på forskarnivå. Det finns dock stora variationer mellan lärosäten och grupper av lärosäten. Huvuddelen av forskningen och utbildningen på forskarnivå bedrivs vid de stora universiteten som också har den högsta andelen forskningsintäkter, i genomsnitt 69 procent. Forskningsintäkternas andel var högst vid Karolinska institutet (84 procent) följt av Chalmers tekniska högskola (72 procent) och Uppsala universitet (71 procent).

Vid de mindre universiteten utgjorde medel till forskning och utbildning på forskarnivå omkring 40 procent av intäkterna, medan andelen intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå var 60 procent. Fördelningen vid högskolorna var 25 procent intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå och 75 procent för utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Bland högskolorna var forskningsintäkternas andel högst vid Södertörns högskola (36 procent). Andelen forskning och utbildning på forskarnivå var lägst vid de konstnärligt inriktade högskolorna, drygt 11 procent av intäkterna. Av övriga enskilda utbildningsanordnare är det bara Ersta Sköndal Bräcke högskola och Sophiahemmet högskola som har anslag för forskning och utbildning på forskarnivå. Inom gruppen övriga enskilda utbildningsanordnare domineras annars verksamheten helt av utbildning på grundnivå och avancerad nivå.

Utvecklingen inom samtliga lärosätesgrupper har under den senaste tioårsperioden följt den generella trenden i riktning mot en större forskningstyngd i

Tabell 30. Lärosätenas totala intäkter 2006, 2015 och 2016 per finansiärskategori, miljoner kronor i 2016 års priser.

	2006	2015	2016	Förändring 2015–2016		Andel av totalen 2016
				Mkr	Procent	
Statliga	44 853	53 479	54 728	1 248	2,3 %	79,1 %
Direkta statsanslag*	36 790	41 038	42 109	1 071	2,6 %	60,9 %
Statliga myndigheter	8 063	12 441	12 619	178	1,4 %	18,2 %
Övriga offentliga	2 614	3 040	3 113	73	2,4 %	4,5 %
Kommuner och landsting	1 548	1 923	1 916	-8	-0,4 %	2,8 %
Offentliga forskningsstiftelser	1 066	1 116	1 197	80	7,2 %	1,7 %
Privata i Sverige	4 756	6 503	7 005	502	7,7 %	10,1 %
Företag	1 844	1 861	1 863	1	0,1 %	2,7 %
Organisationer utan vinstsyfte	2 912	4 642	5 142	500	10,8 %	7,4 %
EU	1 299	1 731	1 800	69	4,0 %	2,6 %
Övriga utlandet	816	985	1 150	165	16,8 %	1,7 %
Övrigt (inkl. finansiella intäkter)	1 104	1 378	1 405	27	2,0 %	2,0 %
Totalt	55 443	67 116	69 200	2 084	3,1 %	100 %

*Inklusive anslag som fördelas efter beslut av regeringen via Kammarkollegiet.

verksamheten. Sedan 2006 har forskningens andel av verksamhetsintäkterna stigit inom samtliga lärosätesgrupper, medan andelen utbildningsintäkter har minskat.

Personalkostnaderna stod för större delen av lärosätenas kostnadsökning

Sammantaget uppvisade lärosätena ett mindre överskott i sin verksamhet för 2016. De totala verksamhetskostnaderna var 69,0 miljarder kronor, medan verksamhetsintäkterna alltså uppgick till 69,2 miljarder kronor. Därmed blev verksamhetsutfallet drygt 0,2 miljarder kronor. Jämfört med 2015 ökade verksamhetskostnaderna med 2,0 miljarder kronor i fasta priser varav 0,9 miljarder kronor inom utbildningsverksamheten (utbildning på grundnivå och avancerad nivå) och 1,1 miljarder inom forskningsverksamheten (forskning och utbildning på forskarnivå).

Personalkostnaderna utgör den största kostnadsposten i lärosätenas resultaträkningar och de står för större delen av kostnadsökningen mellan 2015 och 2016. Personalkostnaderna ökade med totalt 1,4 miljarder kronor i fasta priser, varav 0,8 miljarder inom utbildningsverksamheten och 0,6 miljarder inom forskningsverksamheten. Inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå utgjorde personalkostnader nästan hela årets kostnadsökning, även om också lokalkostnaderna ökade något. Inom forskning och utbildning på forskarnivå var kostnadsökningarna jämnare fördelade: stigande personalkostnader utgjorde omkring hälften av verksamhetsområdets kostnadsökning. Därutöver steg avskrivningarna och de finansiella kostnaderna betydligt och så även driftkostnaderna. Förmodligen förklaras detta åtminstone delvis av investeringar i anläggningstillgångar och infrastruktur.

I relativa termer har därmed personalkostnadernas andel av lärosätenas totala kostnader ökat mellan 2015 och 2016, medan andelen lokalkostnader har minskat. Detta är i linje med den långsiktiga trenden. En jämförelse mellan lärosätenas resultaträkningar 2006 och 2016 visar att personalkostnadernas andel under denna period har ökat från 60,2 till 62,9 procent, medan andelen lokalkostnader har minskat från 14,2 till 12,5 procent.

Ersättningen för klinisk forskning och utbildning utgörs av utbetalningar till landstingen från de sju lärosäten som bedriver läkarutbildning. Medlen ingår i lärosätenas statliga anslag, som de i sin tur betalar till landstingen som ersättning för deras medverkan i utbildning och klinisk forskningsverksamhet, enligt avtal som sluts mellan staten och landstingen.

Lärosätena uppvisar överskott inom forskningsverksamheten

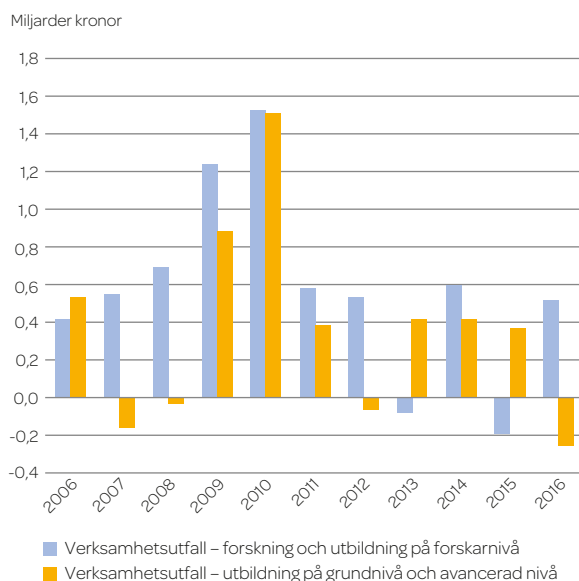
Lärosätenas samlade ekonomiska resultat (årets kapitalförändring), dvs. verksamhetsutfall samt resultat från lärosätenas andelar i hel- och delägda företag, uppbördsverksamhet och transfereringar, uppgick till knappt 0,3 miljarder kronor för 2016. Resultatet motsvarar 0,4 procent av omsättningen (kostnaderna) under verksamhetsåret. Årets positiva resultat innebär att universitetet och högskolorna sammantagna har redovisat överskott varje verksamhetsår under den senaste tioårsperioden.

Det samlade positiva resultatet för 2016 är en följd av överskott inom forskningsverksamheten. Ser man till verksamhetsutfallet uppvisade lärosätena för forskning och utbildning på forskarnivå ett positivt utfall på 0,5 miljarder kronor, medan utfallet för utbildning på

Tabell 31. Sammanställning av lärosätenas resultaträkningar 2016 och 2015 jämfört med 2006, miljoner kronor i 2016 års priser. För uppgifter per verksamhetsområde, se tabell 24 i den separata tabellbilagan.

				Förändring 2015-2016		Andel av totalen 2016
	2006	2015	2016	Mkr	Procent	
Summa verksamhetsintäkter	55 443	67 116	69 200	2 084	3,1 %	100 %
Intäkter av statsanslag	36 313	40 718	41 799	1 082	2,7 %	60,4 %
Intäkter av bidrag	13 069	19 323	20 157	834	4,3 %	29,1 %
Intäkter av avgifter och andra ersättningar	5 639	6 887	7 083	196	2,8 %	10,2 %
Finansiella intäkter	422	188	160	-28	-14,8 %	0,2 %
Summa verksamhetskostnader	54 485	66 948	68 954	2 006	3,0 %	100 %
Personalkostnader	32 811	41 961	43 339	1 378	3,3 %	62,9 %
Lokalkostnader	7 750	8 510	8 641	130	1,5 %	12,5 %
Ersättning för klinisk utbildning och forskning	2 360	2 393	2 456	63	2,6 %	3,6 %
Övriga driftkostnader	9 174	11 578	11 782	204	1,8 %	17,1 %
Finansiella kostnader	193	160	248	88	54,9 %	0,4 %
Avskrivningar	2 196	2 345	2 488	143	6,1 %	3,6 %
Verksamhetsutfall	958	168	246	78		
Årets kapitalförändring	1 016	213	257	44		

Figur 83. Lärosätenas verksamhetsutfall 2006–2016 uppdelat på verksamhetsområdena forskning och utbildning på forskarnivå samt utbildning på grundnivå och avancerad nivå, miljarder kronor i 2016 års priser.

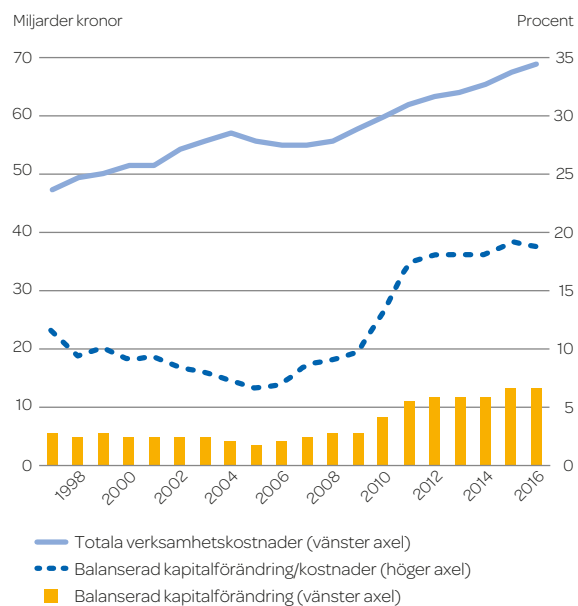
grundnivå och avancerad nivå blev minus drygt 0,2 miljarder kronor. Drygt en tredjedel av lärosätena uppvisade positiva utfall inom utbildningsverksamheten, medan det omvända var fallet inom forskningsverksamheten. Flera av de lärosäten som hade verksamhetsutfall nära noll redovisade underskott inom utbildningsverksamheten men positiva utfall av forskningsverksamheten.

Storleksskillnaderna mellan lärosätena gör att de stora universitetens resultat får stort genomslag. Deras överskott eller underskott kan i storlek ibland motsvara en stor del av verksamheten vid de minsta lärosätena. Något färre än hälften av lärosätena gick med överskott, medan majoriteten redovisade underskott. De största överskotten för 2016 redovisades av Lunds universitet, Sveriges lantbruksuniversitet och Göteborgs universitet, medan Chalmers tekniska högskola redovisade det största underskottet. Se tabell 7 längst bak i rapporten för resultaträkning per lärosäte.

Balanserad kapitalförändring

Universitet och högskolor kan till skillnad från andra statliga myndigheter bygga upp ett myndighetskapital, vilket beror på den särskilda modell för avräkning av anslag som gäller för lärosätena och som innebär att anslagsförbrukningen är frikopplad från verksamhetens kostnader. Det positiva eller negativa resultat som blir resultatet ger upphov till en balanserad kapitalförändring i lärosätenas balansräkningar (se faktaruta). Den externt finansierade verksamheten ger dock i allmänhet inte upphov till någon kapitalförändring eftersom inbetalade medel bokförs som intäkter i takt med förbrukningen.

Figur 84. Lärosätenas totala kostnader respektive balanserad kapitalförändring 1997–2016, miljarder kronor i 2016 års priser, samt kvoten (höger axel) som visar den balanserade kapitalförändringens andel av kostnaderna.

Den balanserade kapitalförändringen utgör den absoluta merparten av lärosätenas myndighetskapital och det senaste decenniets överskott har inneburit att lärosätenas ekonomiska ställning har stärkts betydligt. Vid utgången av 2016 uppgick lärosätenas samlade balanserade kapitalförändring till 12,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 1,5 procent jämfört med föregående år. För 2016 fördelades lärosätenas samlade balanserade kapitalförändring till lika delar mellan forskning och utbildning på forskarnivå och utbildning på grundnivå och avancerad nivå, med 5,9 miljarder kronor inom vardera verksamhetsgren. Förklaringen till att beloppen inte summerar till den totala balanserade kapitalförändringen är att enskilda utbildningsanordnare inte behöver dela upp den per verksamhetsgren.

Under en följd av år från slutet av 1990-talet låg den balanserade kapitalförändringen relativt konstant mellan omkring fyra och fem miljarder kronor i dagens penningvärde. Därefter redovisade lärosätena under flera år stora positiva resultat, framförallt 2009 och 2010 (se figur 83). Det ledde till att den balanserade kapitalförändringen mer än fördubblades till 11,2 miljarder kronor 2012. Den balanserade kapitalförändringen har därefter fortsatt att öka, men i långsammare takt. Mellan 2015 och 2016 var ökningen knappt 0,2 miljarder kronor.

Under de senaste tio åren har samtidigt lärosätenas verksamhet ökat betydligt i omfattning och ett sätt att mäta deras ekonomiska ställning är att ställa den balanserade kapitalförändringen i relation till lärosätenas omsättning (kostnader). I slutet av 1990-talet uppgick denna kvot till mellan 9 och 11 procent, för att därefter

MYNDIGHETSKAPITAL OCH BALANSERAD KAPITALFÖRÄNDRING

I myndighetskapitalet för statliga lärosäten ingår dels årets ekonomiska resultat (årets kapitalförändring), dels den balanserade kapitalförändringen. Därutöver kan det också ingå resultatandelar i hel- och delägda bolag, och många lärosäten har även statskapital och donationskapital som ingår i myndighetskapitalet. Den balanserade kapitalförändringen utgör den största delen av lärosätenas myndighetskapital och den har byggts upp av gångna års resultat, det vill säga den består huvudsakligen av ackumulerade överskott respektive underskott från tidigare år. Det ekonomiska resultatet, det vill säga överskott eller underskott i resultaträkningen, blir en del i den balanserade kapitalförändringen året efter. Exempelvis överförs 2016 års kapitalförändring till den balanserade kapitalföränd-

ringen 2017 och påverkar alltså inte 2016 års balanserade kapitalförändring. För enskilda utbildningsanordnare motsvaras den balanserade kapitalförändringen av fritt eget kapital exklusive årets ekonomiska resultat.

Anslagsmedel redovisas som intäkt i sin helhet och således inte i den takt de förbrukas. Om anslagsintäkterna inte förbrukas under året påverkar det årets resultat och senare den balanserade kapitalförändringen. Däremot redovisas de erhållna bidragen som inte förbrukats under året som egen post i balansräkningen, oförbrukade bidrag, och dessa påverkar inte den balanserade kapitalförändringen. Oförbrukade forskningsbidrag är bundna till specifika forskningsprojekt (läs mer i avsnittet om Finansiering av forskning och utbildning på forskarnivå).

sjunka till som minst 6,4 procent 2006. Därefter har den ökat stadigt och 2016 uppgick kvoten till 18,6 procent. Det är en liten minskning jämfört med 2015, beroende på att kostnaderna steg relativt mer än den balanserade kapitalförändringen.

En stark balansräkning ger marginaler i lärosätenas verksamhet och möjlighet till satsningar inom utbildning och forskning. Men variationerna mellan lärosätena är stora. De lärosäten som har störst myndighetskapital i relation till omsättningen har balanserade kapitalförändringar som överstiger en fjärdedel av omsättningen. För de lärosäten som hade lägst andel balanserad kapitalförändring i relation till omsättningen understeg kvoten tio procent.

Finansiering av utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå vid svenska universitet och högskolor finansieras huvudsakligen genom statliga anslag som riksdagen anvisar lärosätena direkt och är avgiftsfri för merparten av studenterna. År 2016 uppgick de direkta statsanslagen (inklusive anslag som fördelas efter beslut av regeringen via Kammarkollegiet) till totalt 24,2 miljarder kronor, vilket motsvarar 86 procent av lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Lärosätenas avgiftsintäkter uppgick till drygt 1,7 miljarder kronor. Studieavgifter från betalande studenter utgjorde en tredjedel av de samlade avgiftsintäkterna.

Utöver den ordinarie utbildningen på grundnivå och avancerad nivå bedriver lärosätena även uppdragsverksamhet i form av uppdragsutbildning och beställd utbildning. De sammanlagda intäkterna från sådan uppdrags-

verksamhet uppgick 2016 till drygt 1,5 miljarder kronor, vilket motsvarar omkring fem procent av lärosätenas samlade intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå. I utbildningsverksamheten förekommer också vissa bidragsintäkter och finansiella intäkter. Sammantaget uppgick lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå under 2016 till 28,1 miljarder kronor vilket är en ökning med knappt 0,3 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande 0,9 procent, jämfört med föregående år.

Liten ökning av de statliga anslagen för utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Ramanslagen utgör huvuddelen av de statliga anslagen för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och 2016 uppgick de till 22,9 miljarder kronor. Därutöver finns anslag för särskilda åtaganden inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå och ersättning för klinisk utbildning till de lärosäten som bedriver läkarutbildning, sammanlagt 1,1 miljarder kronor. Därtill fördelades ytterligare 0,2 miljarder kronor i anslag via Kammarkollegiet efter beslut av regeringen. Sammantagna uppgick alltså lärosätenas anslag till utbildning på grundnivå och avancerad nivå till 24,2 miljarder kronor. Jämfört med 2015 är det en ökning med drygt 0,1 miljarder kronor i fasta priser.

Sett till enskilda lärosäten ökade anslagsintäkterna mellan 2015 och 2016 i absoluta tal mest vid Göteborgs universitet och Örebro universitet, medan Chalmers tekniska högskola och Kungl. Tekniska högskolan hade de största minskningarna (en effekt av att den tillfälliga utökningen upphörde). Sedan 2006 har de statliga anslagen till lärosätenas utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökat med 1,2 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande fem procent.

RESURSTILLDELNING FÖR UTBILDNING PÅ GRUNDNIVÅ OCH AVANCERAD NIVÅ

Statens ersättning för lärosätenas utbildning på grundnivå och avancerad nivå baseras på registrerade studenter (omräknade till helårsstudenter) och studenternas avklarade poäng (omräknade till helårsprestationer) inom olika utbildningsområden. Ersättningen är samma för alla lärosäten som omfattas av systemet, men varierar mellan olika utbildningsområden.

Takbeloppet anger den högsta totala ersättning som varje lärosäte kan få i ramanslag och sätter, tillsammans med hur utbildningen fördelas på olika utbildningsområden ramar för antalet studenter.

All utbildning är indelad i kurser, vilka klassificeras till ett eller flera utbildningsområden. Regeringen beslutar inom vilka utbildningsområden respektive lärosäte får avräkna helårsstudenter och helårsprestationer. För de lärosäten som får avräkna helårsstudenter och helårsprestationer inom de konstnärliga utbildningsområdena är antalet studenter som får avräknas begränsat. I övrigt är det lärosätet självt som avgör till vilket eller vilka utbildningsområden kursen ska klassificeras. Det är denna klassificering som är grunden för lärosätenas resurstilldelning. För 2017 gäller ersättningsbeloppen enligt tabell 4 per helårsstudent och helårsprestation för olika utbildningsområden.

Över 40 procent av hela utbildningsvolymen (antalet helårsstudenter) fanns 2016 inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi, som har de lägsta ersättningsbeloppen. En tredjedel fanns inom teknik och naturvetenskap, medan de flesta andra utbildningsområden således var små. De konstnärliga utbildningarna, som är de områden som har de högsta ersättningsbeloppen, utgör tillsammans bara några procent av utbildningsvolymen.

Resurstilldelningssystemet med takbelopp omfattar de statliga lärosätena, utom Sveriges lantbruksuniversitetet och Försvarshögskolan, samt Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Vid dessa lärosäten återfinns 97 procent av den totala utbildningsvolymen, räknat som helårsstudenter. Lärosätena kan också ha andra uppdrag som finansieras med direkta statsanslag, exempelvis att erbjuda utbildning i vissa språk och lärarutbildning i minoritetsspråk. För andra uppdrag, som ett antal kompletterande utbildningar för personer med avslutad utländsk utbildning samt vidareutbildning av behöriga lärare, erhåller lärosätena anslag som fördelas som bidrag via Kammarkollegiet. Enskilda utbildningsanordnare får med några undantag statsbidrag för högskoleutbildning (redovisas här som anslag).

Tabell 32. Ersättningsbelopp 2017, kronor, samt procentuell fördelning av antalet takbeloppfinansierade helårsstudenter inom olika utbildningsområden 2016. En helårsstudent är en student som är registrerad för heltidsstudier under ett kalenderår (60 högskolepoäng), eller registreringar av flera studenter för utbildningar av mindre omfattning som tillsammans är registrerade för 60 högskolepoäng. En helårsprestation är 60 avklarade högskolepoäng. För att beräkna antalet helårsprestationer räknas alla högskolepoäng under ett kalenderår samman och divideras med 60.

Utbildningsområde	Ersättning per helårsstudent 2017, kronor	Ersättning per helårsprestation 2017, kronor	Fördelning av helårsstudenter 2016, procent
Humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt, juridiskt	31 308	20 401	41,0
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt	53 385	45 020	32,8
Vård	56 755	49 156	8,0
Medicinskt	63 422	77 144	6,6
Undervisning	38 080	39 892	5,2
Övrigt	42 873	34 827	1,9
Verksamhetsförlagd utbildning	53 966	52 358	1,6
Design	151 278	92 169	0,7
Musik	130 511	82 519	0,7
Odontologiskt	46 934	54 673	0,6
Idrott	110 221	51 006	0,4
Konst	214 764	92 202	0,3
Media	306 916	245 852	0,1
Teater	300 751	149 800	0,1
Dans	211 518	116 876	0,1
Opera	311 021	186 056	0,0

Tabell 33. Anslagsförändringar 2016–2021 (miljoner kronor) med anledning av pågående utbyggnader av utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Källa: prop. 2016/17:1 samt tidigare budgetpropositioner.

Miljoner kronor	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Summa
Permanent utbyggnad inledd 2015	231	242	233	33	-2		737
Utbyggnad lärar- och förskolläro- utbildning inledd 2017		54	54	54	54	54	270
Tillfällig utbyggnad 2013–2015 upphör 2016	-304						-304
Summa utbyggnad	-73	296	287	87	52	54	703

Pågående dimensioneringsförändringar

Under flera år har det skett relativt stora förändringar av statens ersättning till lärosätena för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, dels på grund av utbyggnader, dels på grund av andra genomförda reformer. Ett antal tillfälliga utbyggnader har genomförts under perioden 2010–2015 och under 2015 inleddes en permanent utbyggnad av utbildningen på grundnivå och avancerad nivå. Utbyggnaden, huvudsakligen av hälso- och sjukvårdsutbildningar samt olika lärarutbildningar, innebär att staten tillför ytterligare totalt 1,1 miljarder kronor och den ska vara fullt genomförd 2019. Dessutom inleds under 2017 en utbyggnad av lärar- och förskolläro- utbildningar. När utbyggnaden är fullt genomförd 2021 beräknas den omfatta en anslagsökning på 270 miljoner kronor, se *Budgetpropositionen för 2017* (prop. 2016/17:1 Utgiftsområde 16).

Samtidigt pågår fortfarande ett antal mindre utbyggnader av hälso- och sjukvårds- samt ingenjörsutbildningar som huvudsakligen finansieras genom omfördelningar av anslag mellan lärosäten. Dessa omfördelningar sker huvudsakligen från mindre lärosäten till större. Sammantaget innebär dock de pågående utbyggnaderna att de flesta lärosätena får ökade anslag i framtiden. Undantag är dock Blekinge tekniska högskola och Högskolan i Skövde.

För att kunna beskriva storleken på utbyggnaderna respektive år har UKÄ sammanställt uppgifter under rubriken *Resursfördelning* för respektive lärosätes anslag från budgetpropositionerna för 2016 och 2017 (prop. 2015/16:1 samt prop. 2016/17:1), se tabell 33.

Tillfällig kvalitetsförstärkning upphör 2019

En ytterligare förändring kommer att påverka lärosätenas ekonomi i framtiden, även om den inte påverkar utbildningskapaciteten. För att motverka urholkning av anslagen för utbildning på grundnivå och avancerad nivå har staten i flera omgångar höjt ersättningsbeloppen. Dessa så kallade kvalitetsförstärkningar har inneburit permanenta resurstillskott och huvudsakligen gällt utbildningsområden med lägst ersättning: humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt och juridiskt. År 2016 höjdes ersättningsbeloppen för dessa utbildningsområden igen och samtidigt höjdes beloppen för utbildningsområdet undervisning samt verksamhetsförlagd utbildning

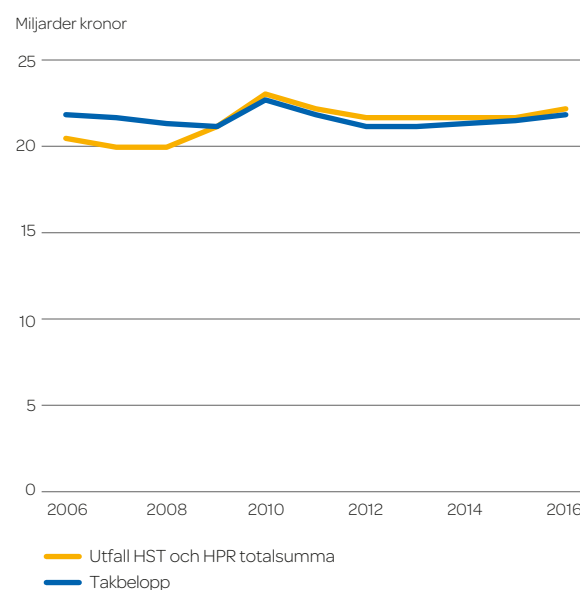
betydligt. En väsentlig skillnad mot tidigare är att denna gång är höjningen inte permanent, utan gäller bara under perioden 2016–2018. År 2019 upphör den tillfälliga kvalitetsförstärkningen, vilket innebär att lärosätenas anslag då kommer att minska med 260 miljoner kronor och ersättningen per student minskar.

Värdet av utbildningsvolymen något över takbeloppen

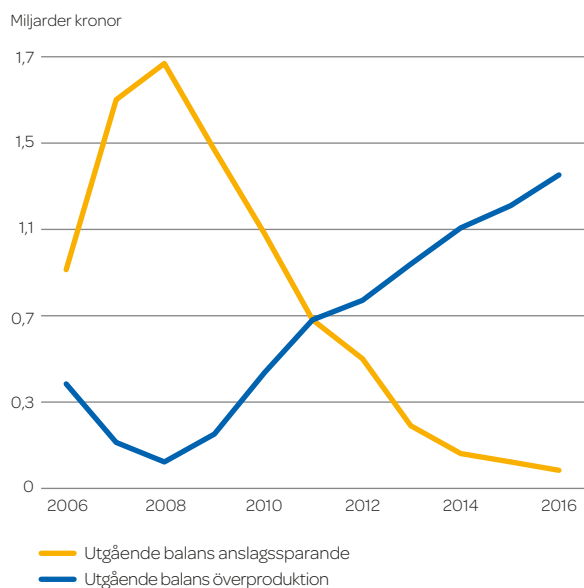
Statens ersättning för utbildning på grundnivå och avancerad nivå baseras för de flesta lärosäten på antalet registrerade studenter (omräknade till helårsstudenter) och studenternas avklarade poäng (omräknade till helårsprestationer). Ersättningsbeloppen varierar mellan olika utbildningsområden. För de lärosäten som omfattas av resurstilldelningssystemet fastställs årligen ett maximalt ramanslag, ett så kallat takbelopp (se faktaruta). Vid årets slut stäms värdet av helårsstudenterna och helårsprestationerna för respektive lärosäte av och avräknas mot takbeloppet.

För 2016 uppgick lärosätenas samlade takbelopp till 21,9 miljarder kronor medan det ekonomiska värdet av helårsstudenter och helårsprestationer (utbildnings-

Figur 85. Lärosätenas samlade takbelopp och det ekonomiska värdet av utfallet helårsstudenter (HST) och helårsprestationer (HPR), miljarder kronor, 2016 års pris.

Figur 86. Ekonomiskt värde av lärosätenas anslagssparande och överproduktion under perioden 2006–2016, miljarder kronor, 2016 års pris.

volymen) var 22,1 miljarder kronor. De samlade takbeloppen täckte alltså inte den totala utbildningsvolymen och överproduktionen var 250 miljoner kronor, vilket motsvarar 3 200 helårsstudenter. I systemet finns dock möjlighet för lärosätena att spara såväl oförbrukat takbelopp (anslagssparande) som överproduktion mellan budgetåren. Det ger möjlighet att parera skillnader i studenters efterfrågan på utbildning samt deras studieresultat och därmed balansera resurser mellan budgetåren. Gränsen för anslagssparande och hur stor överproduktion som ett lärosäte kan spara över åren utan särskilt medgivande från regeringen är tio procent av lärosätets takbelopp.

Av de 31 lärosäten som omfattas av resurstilldelningssystemet med takbelopp var utbildningsvolymen i nivå med takbeloppet vid fyra, medan det fanns överproduktion vid 18 lärosäten. Bland de överproducerande lärosätena var det tio som sedan tidigare hade uppnått, eller uppnådde under 2016, maximal överproduktion, dvs. tio procent av årets takbelopp. Tillsammans genomförde de utbildning till ett värde av 149 miljoner kronor, motsvarande drygt 1 900 helårsstudenter, som de inte kommer att ersättas för. Lunds universitet stod för mer än hälften av den överproduktion som inte kommer att ersättas. Vid nio lärosäten understeg det ekonomiska utfallet av helårsstudenter och helårsprestationer takbeloppet. Alla lärosäten utom ett har dock kunnat avräkna hela takbeloppet eftersom de hade sparad överproduktion sedan tidigare. Se vidare *Färre helårsstudenter i högskolan 2016*, Statistisk analys 2017/2, UKÄ.

Utbildningsvolymen har överstigit lärosätenas samlade takbelopp under större delen av det senaste decenniet. Det innebär att kapaciteten utnyttjas till fullo.

Senast det fanns ledig kapacitet i högskolan var under högkonjunkturen 2006–2007 då studenternas efterfrågan på utbildning var betydligt lägre än idag. Mellan 2008 och 2010 ökade antalet helårsstudenter i högskolan kraftigt, vilket ledde till att utbildningsvolymen totalt sett hamnade i nivå med eller översteg de totala takbeloppen. Detta förhållande har gällt sedan dess, vilket har inneburit minskande anslagssparande under flera år i rad samtidigt som överproduktionen har ökat. Lärosätenas anslagssparande vid utgången av 2016 var mindre än 0,1 miljarder kronor, medan den samlade överproduktionen uppgick till 1,2 miljarder kronor. Därmed har möjligheterna till ersättning för överproduktion minskat.

Genomsnittlig ersättning per student

UKÄ har under flera år följt den genomsnittliga ersättningen per student som ett sätt att undersöka hur resurserna till högskolans utbildning på grundnivå och avancerad nivå förändras. Eftersom lärosätenas kostnader i stort sett motsvarar deras intäkter kan den genomsnittliga ersättningen dessutom användas för att uppskatta lärosätenas årliga kostnad för att utbilda en student.

Beräkningen har gjorts med utgångspunkt i uppgifter från lärosätenas årsredovisningar om antalet helårsstudenter och helårsprestationer inom de olika utbildningsområdena och det ekonomiska värde dessa motsvarar. År 2016 var antalet helårsstudenter 282 977 vid de lärosäten som omfattas av systemet med takbelopp, medan det ekonomiska värdet av utbildningsvolymen var 22,1 miljarder kronor. Därmed uppgick den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent (inklusive ersättning för helårsprestationer) till 78 100 kronor.

Den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent har ökat i fasta priser under de fem senaste åren (se figur 87). Mellan 2015 och 2016 var ökningen knappt 2 000 kronor i fasta priser. Förändringen beror framförallt på att ramanslagen ökade med 250 miljoner kronor med anledning av den tillfälliga höjning av ersättningen för vissa utbildningsområden som diskuterats ovan. Höjningen av ersättningen skedde i två etapper: med 125 miljoner under 2015 och lika mycket under 2016. Men 2015 års höjning lades första året till anslaget för särskilda utgifter och först 2016 höjdes ersättningsbelopp och ramanslag. Därmed blev den anslagstekniska effekten att ramanslagen mellan 2015 och 2016 ökade med 250 miljoner kronor, medan de övriga anslagen minskade med 125 miljoner kronor. Eftersom höjningen inte påverkade den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent under första året blev effekten att förändringen mellan 2015 och 2016 förstärktes. Även 2013 genomfördes reformer som innebar att lärosätena fick mer betalt per student än tidigare, vilket påverkade det genomsnittliga ersättningsbeloppet.

Vid sidan om ersättningsbeloppens utveckling finns flera andra faktorer som påverkar den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent. Skillnader i ersättning

Figur 87. Genomsnittlig ersättning per helårsstudent 2006–2016, tusental kronor, 2016 års pris. Notera den brutna y-axeln.

mellan olika utbildningsområden gör att utbildningsvolymens sammansättning påverkar genomsnittet. Under det senaste decenniet har utvecklingen gått i riktning mot en lägre andel helårsstudenter inom utbildningsområdena med lägst ersättning, bland annat eftersom programutbildningar med högre ersättningsbelopp har prioriterats. Studenternas prestationsgrad har dessutom ökat svagt, dvs. de tar i något högre utsträckning de poäng de registrerat sig för. Det innebär att lärosätena får en högre andel av ersättningen från helårsprestationerna. Att högskolan i detta avseende blivit mer effektiv resulterar därför i en högre genomsnittlig ersättning per student samtidigt som anslagen täcker färre helårsstudenter.

En ytterligare anledning till den ökade genomsnittliga ersättningen per helårsstudent i fasta priser mellan 2015

och 2016 är att pris- och löneomräkningen av ramanslagen översteg förändringen av implicitprisindex.

En faktor som därutöver kan påverka ersättningens storlek, men som är mer svårfångad, är förändringar i lärosätenas kursklassificering. Lärosätena beslutar själva om klassificeringen av kurser, med utgångspunkt i en bedömning av kursernas ämnesinnehåll. Till vilket eller vilka utbildningsområden en kurs klassificeras har därmed betydelse för lärosätets intäkter. UKÄ har konstaterat en liten, men tydlig, utveckling av klassificeringen i riktning mot utbildningsområden med högre ersättningsbelopp. Den samlade effekten i ekonomiska termer är dock liten i relation till lärosätenas ramanslag, se *Uppföljning av ersättningsbeloppen för högre utbildning*, Rapport 2017:6, UKÄ.

Pågående och kommande förändringar i utbildningskapaciteten

Det genomsnittliga ersättningsbeloppet per student var alltså 78 100 kronor 2016. Beloppet fick vi fram genom att dividera det ekonomiska värdet av utfallet helårsstudenter och helårsprestationer 2016 med antalet helårsstudenter.

Därmed kan vi också beräkna hur många helårsstudenter de samlade takbeloppen teoretiskt räcker till att finansiera, den teoretiska utbildningskapaciteten. Det faktiska utfallet helårsstudenter kan ju vara både större och mindre än antalet som kan finansieras av takbeloppen ett givet år. För 2016 motsvarade de samlade takbeloppen 279 800 helårsstudenter. Vid de lärosäten som inte har takbelopp fanns det 9 000 helårsstudenter. Vi antar att den teoretiska utbildningskapaciteten vid dessa lärosäten är lika med det faktiska utfallet helårsstudenter. Därmed var den totala teoretiska utbildnings-

UPPFÖLJNING AV ERSÄTTNINGSBELOPPEN FÖR HÖGRE UTBILDNING

UKÄ har på regeringens uppdrag följt upp användningen av de olika ersättningsbeloppen för högre utbildning. I uppdraget ingick att beskriva hur lärosätenas klassificering av kurser har utvecklats och att analysera om förändrade klassificeringar kan motiveras med ett ändrat ämnesinnehåll. UKÄ skulle även bedöma om klassificeringen av liknande kurser sker likartat inom och mellan lärosätena och analysera vilka konsekvenser utvecklingen av kursklassificeringarna har haft för lärosätenas effektivitet i resursanvändningen.

Inom ramen för utredningen genomförde UKÄ en enkätundersökning och en seminarierie med representanter för landets lärosäten. En del av utredningen bestod av en undersökning av klassificeringen av kurser inom landets socionomutbildningar och ämnet engelska och djupstudier av kursklassificeringen vid

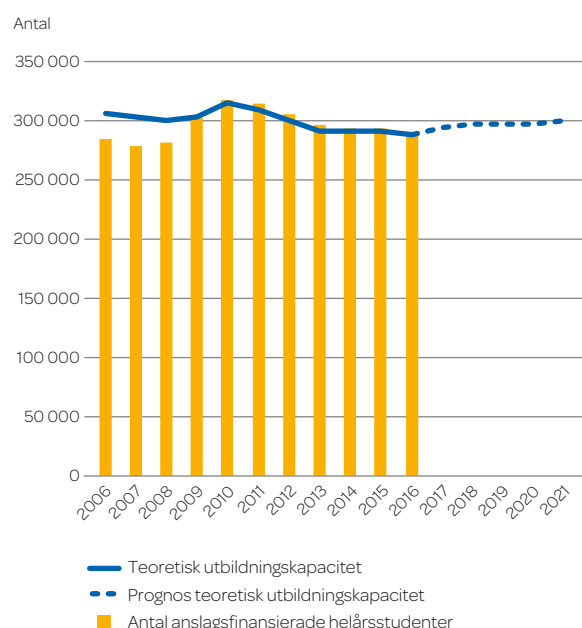
fyra lärosäten. Kostnadsutvecklingen studerades med underlag från Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF).

Undersökningen visar bland annat att ämnesinnehåll är utgångspunkten för lärosätenas kursklassificering, men att det också finns andra faktorer som påverkat förändringarna av klassificeringen. UKÄ bedömer att klassificeringen av kurser i huvudsak sker likartat inom och mellan lärosätena, men att det inom vissa ämnen finns skillnader. Sett över tid går det att se en liten men tydlig utveckling av kursklassificeringen i riktning mot utbildningsområden med högre ersättningsbelopp. UKÄ:s samlade bedömning är dock att detta inte har minskat lärosätenas effektivitet i resursanvändningen. Läs mer i *Uppföljning av ersättningsbeloppen för högre utbildning*, Rapport 2017:6, UKÄ.

Tabell 34. Teoretisk utbildningskapacitet 2016, dvs. takbeloppen omräknade till helårsstudenter, faktiskt utfall helårsstudenter vid övriga lärosäten, samt omfattningen av pågående utbyggnader mätt i helårsstudenter för 2017–2021. Uppgifterna om utbyggnaden har hämtas från tabell 9.1 i prop. 2015/16:1 respektive prop. 2016/17:1 Utgiftsområde 16.

	Förändring i antal helårsstudenter						Summa
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Teoretisk utbildningskapacitet 2016	288 800						288 800
Permanent utbyggnad inledd 2015		3 200	3 175	325			6 700
Utbyggnad av lärar- och förskolläro- och utbildning inledd 2017		720	720	720	720	720	3 600
Summa	288 800	3 920	3 895	1 045	720	720	299 100

Figur 88. Faktiskt antal anslagsfinansierade helårsstudenter respektive teoretisk utbildningskapacitet 2006–2016 samt prognos för teoretisk utbildningskapacitet 2017–2021.

kapaciteten för utbildning på grundnivå och avancerad nivå å 288 800 helårsstudenter 2016. Det är färre än 2015, då den teoretiska utbildningskapaciteten var 290 100, trots en pågående permanent utbyggnad av högskolan. Minskningen beror på att en sista tillfällig utbyggnad upphörde 2016. Den tillfälliga utbyggnaden var mer omfattande än den del av den pågående permanenta utbyggnaden som genomfördes 2016. Därmed minskade den teoretiska utbildningskapaciteten med 1 300 helårsstudenter 2016.

Den permanenta utbyggnad av högskolan som inleddes 2015 ska fullt utbyggd 2019 motsvara cirka 14 600 helårsstudenter (prop. 2015/16:1). En stor del av utbyggnaden har redan genomförts och för 2017–2019 tillförs successivt medel motsvarande 6 700 helårsstudenter. Utbyggnaden av lärar- och förskolläro- och utbildning som inleddes 2017 sker successivt med 720 helårsstudenter per år under fem år och beräknas fullt genomförd motsvara 3 600 helårsstudenter 2021 (prop. 2016/17:1).

Sammantaget innebär det att den teoretiska utbildningskapaciteten beräknas öka med 10 300 helårsstudenter jämfört med 2016 och uppgå till 299 100 år 2021. Det innebär att utbildningskapaciteten återställs till ungefär samma nivå som 2012, men är lägre än den var 2009, dvs. året innan de olika utbyggnaderna påbörjades. Det beror på att den genomsnittliga ersättningen per student har ökat, vilket beskrivits tidigare. Om denna utveckling fortsätter kommer de pågående utbyggnaderna att bli mindre omfattande än planerat.

Fortsatt ökade intäkter av studieavgifter

Inresande studenter från länder utanför EES och Schweiz som inte deltar i utbytesprogram måste sedan höstterminen 2011 betala anmälnings- och studieavgifter i Sverige. Den studieavgiftsbelagda verksamheten utgör en liten men växande del av lärosätenas verksamhet, och intäkterna från betalande studenter har ökat varje år sedan avgifterna infördes. År 2016 var lärosätenas samlade intäkter av anmälnings- och studieavgifter 580 miljoner kronor. Jämfört med 2015 är det en ökning med 73 miljoner kronor i fasta priser, motsvarande 14 procent. Högst intäkter av studieavgifter under 2016 hade Kungl. Tekniska högskolan (96 miljoner kronor), följt av Lunds universitet (87 miljoner kronor) och Chalmers tekniska högskola (70 miljoner kronor). Dessa tre lärosäten stod tillsammans för knappt 44 procent av de totala studieavgiftsintäkterna under 2016.

I relation till ramanslagen utgjorde intäkterna från den studieavgiftsbelagda verksamheten omkring 2,5 procent av lärosätenas utbildning på grundnivå och avancerad nivå (intäkter av ramanslag plus studieavgifter). Högst andel studieavgiftsfinansiering i utbildningen hade Blekinge tekniska högskola (9 procent) följt av Kungl. Tekniska högskolan (8 procent) och Chalmers tekniska högskola (8 procent).

Med anledning av studieavgiftsreformen minskade staten lärosätenas anslag permanent med 539 miljoner kronor 2013 (medlen återfördes dock till högskolan bland annat genom högre ersättning per helårsstudent). För första gången översteg 2016 alltså lärosätenas intäkter av studieavgifter den indragning som gjordes med anled-

Tabell 35. Lärosätenas intäkter av anmälnings- och studieavgifter 2016, per finansär, tusental kronor.

Totalt	579 918
varav finansiering med stipendier	187 696
Svenska institutet (SI)	73 461
Universitets- och högskolerådet (UHR)	62 297
Andra stipendier som lärosätet administrerar	51 937
varav finansiering från studenterna själva	392 222

ning av reformen. År 2016 finansierades 188 miljoner kronor av de totalt 580 miljoner kronorna i studieavgifter av olika former av stipendier, motsvarande 32 procent. Huvuddelen kom från de statliga stipendieprogram som inrättades i samband med studieavgifternas införande, men flera lärosäten har också byggt upp egna stipendieprogram. För uppgifter om intäkter av anmälnings- och studieavgifter, stipendier och anslagsminskning per lärosäte, se tabell 13 och 14 i den separata tabellbilagan.

För den studieavgiftsbelagda verksamheten gäller full kostnadstäckning. Vid fastställandet av studieavgifternas storlek utgår de flesta lärosäten från de nationella ersättningsbeloppen per utbildningsområde och lägger till dessa ett påslag som ska täcka merkostnader förknippade med verksamheten, bland annat kostnader för ekonomihantering, studieadministration, internationell marknadsföring, språkstöd och bostadsservice. Läs mer i *Kartläggning av studieavgifter*, Rapport 2017:2, UKÄ.

Om man slår ut de samlade intäkterna av anmälnings- och studieavgifter på antalet betalande helårsstudenter blir den genomsnittliga studieavgiften omkring 123 000 kronor. Det kan jämföras med den genomsnittliga ersättningen per anslagsfinansierad helårsstudent på grundnivå och avancerad nivå, som ovan beräknats till 78 100 kronor. Mellanskillnaden ger en viss indikation om påslagets storlek, men siffrorna är inte helt jämförbara, bland annat mot bakgrund av att studieavgiftsskyldiga studenter i lägre utsträckning än svenska studenter läser utbildningar med de lägsta ersättningarna i det anslagsfinansierade systemet.

I lärosätenas årsredovisningar redovisas intäkter och kostnader för den studieavgiftsbelagda verksamheten och det ackumulerade resultatet. De första åren med studieavgifter redovisade många lärosäten underskott, men i takt med att de betalande studenterna har blivit fler har det istället blivit vanligare med överskott.

Oförändrade intäkter av uppdragsverksamhet

Vid sidan av utbildningen på grundnivå och avancerad nivå erbjuder lärosätena också uppdragsutbildning för myndigheter, företag och andra organisationer. Uppdragsutbildningen finansieras med en avgift från beställaren som ska ge lärosätena full kostnadstäckning för verksamheten. Lärosätenas samlade intäkter

av uppdragsutbildning uppgick förra året till 1,4 miljarder kronor och uppdragen kom huvudsakligen från statliga myndigheter (64 procent av intäkterna), kommuner och landsting (16 procent) samt företag i Sverige (9 procent). Det har inte skett några större förändringar i uppdragsutbildningens omfattning under de senaste åren.

Stora intäkter av uppdragsutbildning hade bland annat Försvarshögskolan, som bedriver officersutbildning åt försvaret, samt Linnéuniversitet och Umeå universitet som anordnar polisutbildning. Vid Södertörns högskola är polisutbildningen under uppbyggnad och intäkterna av uppdragsutbildning ökade med drygt 70 procent mellan 2015 och 2016. Det finns också flera uppdragsutbildningar inom skolområdet.

En mindre del av uppdragsverksamheten utgörs av beställd utbildning, vilket är utbildning på grundnivå och avancerad nivå som utförs av ett lärosäte åt ett annat. Behovet hänger samman med lärosätenas olika inriktningar, som ibland kan göra det motiverat att köpa viss undervisning av varandra. I den beställda utbildningen kan också ingå viss utbildning inom ramen för yrkeshögskolan. De samlade intäkterna av beställd utbildning uppgick 2016 till drygt 0,1 miljarder kronor, och mest intäkter hade Göteborgs universitet följt av Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Sammantaget uppgick lärosätenas intäkter av uppdragsutbildning och beställd utbildning till 1,5 miljarder kronor.

Finansiering av forskning och utbildning på forskarnivå

Universitetens och högskolornas samlade intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå uppgick 2016 till 40,7 miljarder kronor. Jämfört med 2015 ökade forskningsintäkterna med 1,8 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande 4,6 procent. Av de totala intäkterna utgjordes 17,8 miljarder kronor av direkta statsanslag (inklusive anslag som fördelas efter beslut av regeringen via Kammarkollegiet) och 22,8 miljarder av externa medel, medan de finansiella intäkterna uppgick till 0,1 miljarder.

Utvecklingen under 2016 innebär att lärosätenas forskningsintäkter har ökat under tio år i följd; sett till perioden 2006–2016 har ökningen varit 11,6 miljarder kronor i fasta priser. En tredjedel av periodens intäktsökning (4,1 miljarder kronor) utgörs av höjda direkta statsanslag medan två tredjedelar (7,7 miljarder kronor) består av ökade externa medel. Resterande del av förändringen beror på att de finansiella intäkterna har minskat.

Lärosätenas intäkter från externa finansierare har alltså ökat relativt sett snabbare än anslagsmedlen och det har inneburit att andelen externt finansierad forskning har ökat. De direkta statsanslagens andel av forskningsintäkterna (exkl. finansiella intäkter) har minskat från 47,6 procent till 43,9 procent mellan 2006 och 2016. Som

jämförelse kan nämnas att 1997, det första året för vilket jämförbar statistik finns tillgänglig, utgjorde de direkta statsanslagen 51 procent av lärosätenas samlade intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå.

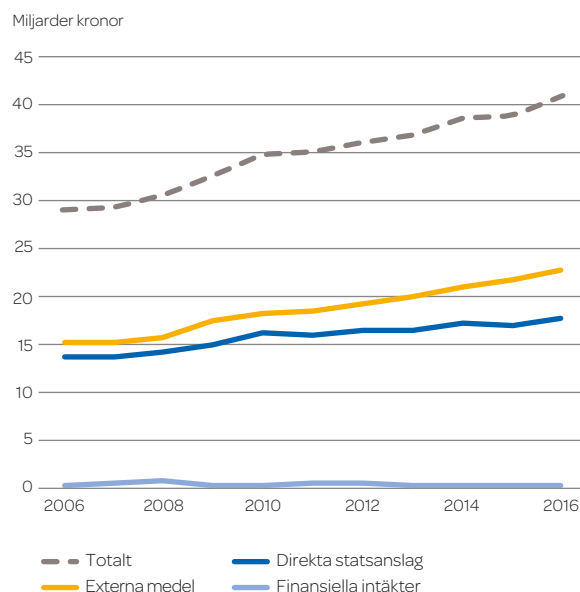
Lika stor ökning av direkta statsanslag och externa medel 2016

Intäktsökningen mellan 2015 och 2016 fördelar sig till lika delar mellan direkta statsanslag och externa medel, som vardera ökade med drygt 900 miljoner kronor. Nästan hälften av de ökade intäkterna av direkta statsanslag, omkring 400 miljoner kronor, förklaras med en transferering som minskade anslagen 2015 då Lunds universitet transfererade 400 miljoner kronor anslagsmedel till forskningsanläggningen ESS. Engångseffekten förstärkte anslagsökningen mellan 2015 och 2016. För 2016 höjdes också lärosätenas ramanslag med 300 miljoner kronor enligt förslagen i den förra forskningspolitiska propositionen (prop. 2012/13:30). Därtill översteg anslagsuppräkningskostnadsutvecklingen enligt implicitprisindex under 2016, vilket bidrog till att de direkta statsanslagen ökade i fasta priser. Under perioden 2017–2020 ska de direkta statsanslagen öka med 1,3 miljarder kronor enligt förslagen i den senaste forskningspolitiska propositionen (prop. 2016/17:50).

De direkta statsanslagen uppgick 2016 sammantagna till 17,8 miljarder kronor, men varierar betydligt i storlek mellan lärosätena. Mest anslagsmedel går till de stora universiteten med Lunds universitet, Uppsala universitet, Karolinska institutet och Göteborgs universitet i spetsen. De har vardera direkta statsanslag i storleksordningen två miljarder kronor, medan anslagsmedlen vid de minsta högskolorna uppgår till några tiotal miljoner kronor årligen.

Ramanslagen utgör statsanslagens enskilt största del, sammanlagt 16 miljarder kronor 2016. Dessa kan till största delen disponeras fritt av lärosätena för forskning och utbildning på forskarnivå inom olika områden och är inte öronmärkta för något specifikt syfte. Det finns

Figur 89. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå uppdelade på direkta statsanslag och externa medel samt finansiella intäkter 2006–2016, miljarder kronor i 2016 års priser. I direkta statsanslag ingår också de anslag som fördelas efter beslut av regeringen via Kammarkollegiet.

dock undantag, bland annat medel till strategiska forskningsområden. De övriga anslagen uppgick till 1,8 miljarder kronor och består huvudsakligen av ersättning för klinisk forskning till de sju lärosäten som bedriver läkarutbildning.

Utöver de direkta statsanslagen kanaliseras staten betydande resurser till lärosätena genom forskningsråd och andra myndigheter, totalt 10,9 miljarder kronor 2016. Sammantaget utgjorde statliga medel därmed drygt 70 procent av lärosätenas totala intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå. På denna nivå har statens andel av forskningsfinansieringen legat under de senaste åren. Jämfört med 2006 har andelen statlig finansiering stigit med 0,4 procentenheter. De direkta statsanslagen

RESURSTILLDELNING FÖR FORSKNING OCH UTBILDNING PÅ FORSKARNIVÅ

Enligt nuvarande resurstilldelningssystem för forskning och utbildning på forskarnivå fördelas nya medel samt 20 procent av de befintliga direkta statsanslagen baserat på två så kallade kvalitetsindikatorer: externa medel respektive vetenskaplig produktion (publiceringar och citeringar). Denna fördelningsprincip infördes 2009 och då var andelen som omfördelades sammanlagt 10 procent, men andelen höjdes till 20 procent 2014. Nuvarande regering modifierade modellen inför resurstilldelningen för 2016 så att en tredjedel av de ökade anslagen gick till vardera gruppen äldre universitet, nya universitet respektive högskolor.

Effekten blev betydligt större relativa anslagsökningar för de nya universiteten samt högskolorna. I den senaste forskningspolitiska propositionen (prop. 2016/17:50) har regeringen föreslagit att samverkan med det omgivande samhället ska tillkomma som kriterium för resurstilldelning.

Utöver direkta statsanslag kanaliseras staten forskningsmedel via forskningsråd och andra forskningsfinansierande myndigheter. Det är alltså medel som också bygger på politiska beslut men där fördelningen sker i konkurrens.

Tabell 36. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå 2006, 2015 och 2016 per finansiärskategori, miljoner kronor i 2016 års priser.

	2006	2015	2016	Förändring 2015-2016		Andel av totalen 2016
				Mkr	Procent	
Statliga	20 380	27 628	28 692	1 064	3,9 %	70,5 %
Direkta statsanslag*	13 701	16 878	17 798	920	5,4 %	43,7 %
Forskningsråd	3 290	6 250	6 344	94	1,5 %	15,6 %
Vinnova och energimyndigheten	522	1 682	1 653	-30	-1,8 %	4,1 %
Övriga myndigheter inkl. universitet och högskolor	2 868	2 817	2 897	80	2,8 %	7,1 %
Övriga offentliga	2 106	2 502	2 615	114	4,5 %	6,4 %
Kommuner och landsting	1 039	1 407	1 447	40	2,9 %	3,6 %
Offentliga forskningsstiftelser	1 066	1 095	1 168	73	6,7 %	2,9 %
Privata i Sverige	4 072	5 858	6 319	461	7,9 %	15,5 %
Företag	1 458	1 565	1 570	5	0,3 %	3,9 %
Organisationer utan vinstsyfte	2 614	4 293	4 748	456	10,6 %	11,7 %
EU	1 227	1 630	1 670	40	2,4 %	4,1 %
Övriga utlandet	739	867	1 028	161	18,6 %	2,5 %
Övriga inkl. finansiella intäkter	542	417	379	-38	-9,1 %	0,9 %
Totalt	29 066	38 902	40 704	1 802	4,6 %	100 %

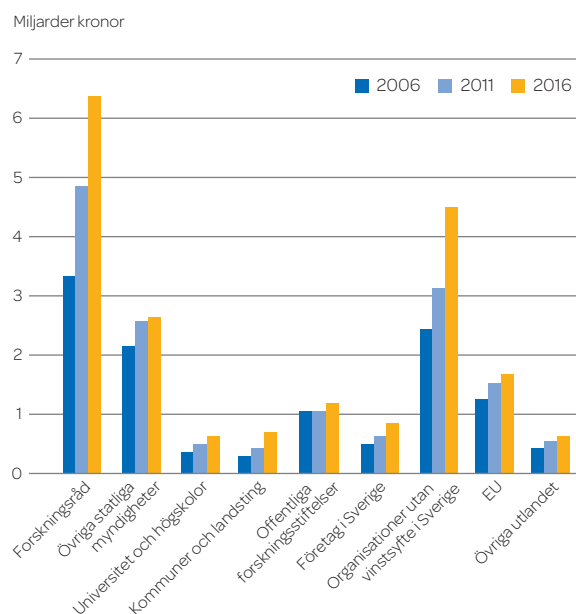
*Inklusive anslag som fördelas efter beslut av regeringen via Kammarkollegiet.

har inte utvecklats i samma takt som de externa intäkterna från statliga myndigheter. Därmed är nu i jämförelse med tidigare en större andel av den statliga finansieringen extern.

Annan offentlig finansiering kommer från kommuner och landsting och från de så kallade offentliga forskningsstiftelserna. Dessa offentliga medel uppgick 2016 till sammanlagt 2,6 miljarder kronor, motsvarande drygt 6 procent av lärosätenas forskningsintäkter. Det betyder att lärosätenas forskning till 77 procent finansierades med svenska offentliga medel. Eftersom den svenska staten dessutom bidrar till EU:s gemensamma forskningsbudget kan även de medel som kommer från EU räknas till den offentliga finansieringen. Medräknat EU-medlen, som 2016 uppgick till 1,7 miljarder kronor, var andelen offentlig finansiering av universitetens och högskolornas forskning 81 procent.

I ett internationellt perspektiv har svenska universitet och högskolor en hög andel externa medel från privata stiftelser och organisationer utan vinstsyfte och 2016 stod de för knappt 12 procent av lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå. Tillsammans med de 4 procent av forskningsintäkterna som kommer från företag i Sverige uppgick andelen privat finansiering 2016 till knappt 16 procent. Resterande dryga 3 procent av forskningsintäkterna kommer huvudsakligen från övriga utlandet (exkl. EU) och finansiella intäkter.

Figur 90. Lärosätenas intäkter av bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå från externa finansiärer 2006, 2011 och 2016, uppdelade på finansiärskategorier, miljarder kronor i 2016 års priser. I figuren ingår inte finansiärskategorin Övrigt. Bidragen från universitet och högskolor inkluderar enskilda utbildningsanordnare. Se vidare tabell 37 för uppgifter om intäkter av forskningsbidrag per organisation.

Forskningsbidrag bakom större delen av de ökade externa medlen

Forskningsbidragen utgör huvuddelen av lärosätenas externa finansiering och uppgick 2016 (exklusive bidrag från Kammarkollegiet) till sammanlagt 19 miljarder kronor, motsvarande 84 procent av de externa medlen. Av den totala ökningen externa medel som var 0,9 miljarder kronor 2016 utgjordes 0,8 miljarder kronor av bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå. Det innebär att bidragsintäkterna ökade med 4,5 procent jämfört med 2015. Intäkterna av avgifter för uppdragsforskning och de övriga avgiftsintäkterna ökade marginellt.

Forskningsbidragen utgörs till största delen av medel som utlyses och som söks i konkurrens av forskare och forskargrupper vid landets universitet och högskolor och är därför intressanta att studera närmare.

Hälften av forskningsbidragen kommer från statliga myndigheter

Hälften av forskningsbidragen, 9,6 miljarder kronor, kom under 2016 från staten via forskningsråden och andra myndigheter. Jämfört med 2016 är det en ökning med knappt 0,1 miljarder kronor. Merparten av de statliga forskningsbidragen, totalt 6,3 miljarder kronor, kanaliseras genom de tre forskningsråden. Vetenskapsrådets bidrag uppgick till 4,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 54 miljoner sedan 2015. Nästan lika mycket ökade forskningsbidragen från Forte, medan intäkterna från Formas minskade något.

Vid sidan om forskningsrådets finansiering har lärosätena betydande bidragsintäkter från övriga statliga myndigheter, knappt 3,3 miljarder kronor. Nivån är oförändrad jämfört med föregående år, men bidragsintäkterna från de två största finansörerna, Vinnova och Energimyndigheten, minskade något. Bland bidragsintäkterna från övriga statliga myndigheter ingår 0,6 miljarder kronor från statliga universitet och högskolor. Dessa utgörs huvudsakligen av direkta statsanslag som ett lärosäte transfererar vidare till ett annat. Bidragen från universitet och högskolor har ökat betydligt under de senaste åren, vilket delvis hänger samman med regeringens satsning på strategiska forskningsområden. Många av forskningsområdena har sin grund i gemensamma ansökningar från flera lärosäten. Medlen inkluderas i ramanslaget till det huvudsökande lärosätet som sedan transfererar medel vidare (som forskningsbidrag) till samarbetande lärosäten. I statistiken syns därmed en del av de strategiska forskningsmedlen som bidrag från statliga universitet och högskolor samt enskilda utbildningsanordnare och inte som direkta statsanslag.

Sett i ett längre tidsperspektiv har intäkterna av forskningsbidrag från statliga myndigheter ökat betydligt och det gäller i synnerhet de tre forskningsråden och Vinnova. Mellan 2006 och 2016 ökade lärosätenas bidragsintäkter

från de sistnämnda fyra organisationerna med 3,5 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande 92 procent. Det ska jämföras med de direkta statsanslagen som under samma period ökade med 30 procent. Eftersom en större andel av de statliga forskningsmedlen på detta sätt kanaliseras indirekt, har lärosätenas beroende av rörliga och tidsbegränsade forskningsmedel ökat under perioden.

Fortsatt ökning av forskningsbidragen från Wallenbergstiftelserna

En betydande del av lärosätenas bidragsintäkter för forskning och utbildning på forskarnivå kommer från stiftelser och organisationer utan vinstsyfte i Sverige, totalt 4,5 miljarder kronor eller 24 procent av de samlade forskningsbidragen 2016. Mellan 2015 och 2016 ökade bidragen från den privata icke-vinstdrivande sektorn med 0,4 miljarder kronor i fasta priser, vilket utgör hälften av den totala ökningen av lärosätenas forskningsbidrag.

Bakom förändringen ligger bland annat en kraftig ökning av lärosätenas intäkter av forskningsbidrag från Wallenbergstiftelserna. De ökade med 240 miljoner kronor, motsvarande 21 procent, mellan 2015 och 2016. Förändringen följer en långsiktig trend av stadigt stigande intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå från Wallenbergstiftelserna. Jämfört med 2006 har lärosätenas intäkter av forskningsbidrag från dessa stiftelser stigit med 967 miljoner kronor i fasta priser, eller motsvarande 239 procent. Inriktningen hos stiftelserna är till stor del finansiering av naturvetenskaplig, teknisk och medicinsk forskning och stöd till vetenskaplig infrastruktur och utrustning. Uppsala universitet var 2016 den största bidragsmottagaren, följt av Lunds universitet och Karolinska institutet.

I relativa termer var det emellertid lärosätenas intäkter från stiftelser de själva förvaltade som ökade mest under året, med 85 miljoner kronor, motsvarande 40 procent. Sammanlagt var det åtta lärosäten som under 2016 hade intäkter från egna stiftelser, vars samlade bidrag uppgick till 0,3 miljarder kronor. Merparten av ökningen kommer från stiftelser vid Uppsala universitet, men även vid Göteborgs universitet ökade intäkterna från egenförvaltade stiftelser betydligt.

Forskningsbidragen från ERC minskade något

Även intäkterna av forskningsbidrag från EU ökade något under 2016. De uppgick till knappt 1,7 miljarder kronor, vilket är en ökning med 47 miljoner kronor i fasta priser jämfört med 2015. Sedan 2006 har bidragsintäkterna från EU ökat med 443 miljoner kronor, motsvarande 36 procent, vilket är något långsammare än forskningsbidragen generellt. Som andel av de samlade forskningsbidragen har EU-medlen alltså minskat något under den senaste tioårsperioden, men de utgör fortfarande en viktig intäktskälla för svenska lärosäten. Huvuddelen av

Tabell 37. Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag 2006, 2015 och 2016 per finansiär, miljoner kronor i 2016 års priser. Tabellen särredovisar de finansiärer vars bidrag översteg 50 miljoner kronor 2016. De negativa beloppen under "Övrigt" är ett resultat av periodiseringseffekter vid Göteborgs universitet.

	Miljoner kronor			Förändring (procent)	
	2006	2015	2016	2015-2016	2006-2016
Forskningsråd	3 290	6 250	6 344	2 %	93 %
Vetenskapsrådet	2 521	4 841	4 895	1 %	94 %
Formas	485	932	925	-1 %	91 %
Forte	283	477	524	10 %	85 %
Statliga myndigheter	2 467	3 262	3 262	0 %	32 %
Vinnova	522	974	958	-2 %	84 %
Energimyndigheten*		709	694	-2 %	
Statliga universitet och högskolor	323	593	622	5 %	93 %
Sida / SAREC	375	89	163	83 %	-56 %
Rymdstyrelsen	49	87	92	6 %	89 %
Övriga statliga myndigheter	1 199	809	732	-10 %	-39 %
Stiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte i Sverige	2 440	4 125	4 540	10 %	86 %
Wallenbergstiftelser	405	1 131	1 372	21 %	239 %
Cancerfonden	303	387	367	-5 %	21 %
Stiftelser förvaltade av lärosäte	244	213	299	40 %	22 %
Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond	145	275	287	4 %	98 %
Hjärt - Lungfonden*		160	139	-13 %	
Övriga organisationer utan vinstsyfte i Sverige	1 344	1 959	2 077	6 %	55 %
Offentliga forskningsstiftelser	1 066	1 095	1 168	7 %	10 %
SSF	545	513	546	6 %	0 %
KK - stiftelsen	181	250	316	27 %	75 %
Östersjöstiftelsen	163	179	172	-4 %	6 %
MISTRA	125	115	97	-16 %	-22 %
Övriga offentliga forskningsstiftelser	53	37	37	-2 %	-32 %
EU	1 222	1 618	1 665	3 %	36 %
EU:s ramprogram exkl. ERC	1 222	1 157	1 175	2 %	-4 %
EU:s ERC*		329	323	-2 %	
EU, ej ramprogram*		133	167	26 %	
Medel från övriga utlandet	438	509	636	25 %	45 %
Kommuner och landsting	301	590	668	13 %	122 %
Företag i Sverige	499	812	814	0 %	63 %
Övrigt	109	-30	-49		
Totala bidragsintäkter	11 834	18 232	19 048	4 %	61 %

* Särredovisades ej 2006.

de svenska lärosätenas bidragsintäkter från EU utgörs av ramprogramsmedel, sammanlagt 1,2 miljarder kronor.

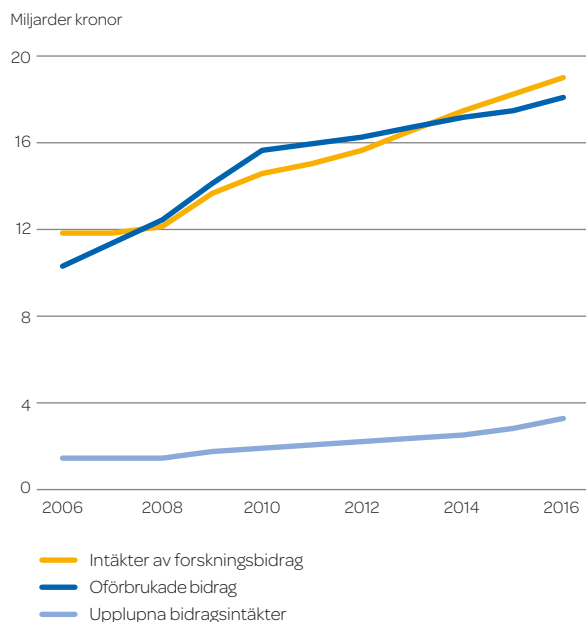
Intäkterna från Europeiska forskningsrådet (ERC), som stödjer spetsforskning och som framförallt ger bidrag till enskilda forskare, är av betydligt mindre omfattning och lärosätenas intäkter härifrån uppgick 2016 till 323 miljoner kronor. Det är en svag minskning jämfört med föregående år och ungefär samma nivå som under de senaste fyra åren. Medlen från ERC är i högre grad än övriga EU-medel koncentrerade till ett fåtal läro-

säten. Mest intäkter av bidrag från ERC hade Uppsala universitet, följt av Karolinska institutet och Lunds universitet.

Lärosätenas oförbrukade forskningsbidrag

Inbetalade bidrag till lärosätenas forskning och utbildning bokförs som intäkter i takt med att de förbrukas. Bidrag som betalats in till lärosätena från externa finansiärer men som ännu inte använts i verksamheten ingår därmed inte i intäkterna, utan redovisas separat

Figur 91. Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag samt oförbrukade bidrag respektive upplupna bidragsintäkter 2006–2016, miljarder kronor i 2016 års priser. I oförbrukade bidrag och upplupna bidragsintäkter ingår även vissa bidrag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, men andelen är liten, knappt fem procent av de totala oförbrukade bidragen 2016.

i balansräkningen som oförbrukade bidrag. Dessa medel utgör alltså finansierarnas fordran på lärosätena. De oförbrukade bidragen är bundna till specifika projekt och ska finansiera forskning och utbildning under kommande år.

Vid utgången av 2016 uppgick lärosätenas sammanlagda oförbrukade bidrag till 18,1 miljarder kronor av vilka 17,3 miljarder kronor avsåg forskning och utbildning på forskarnivå. De oförbrukade forskningsbidragen kan ställas i relation till universitetens och högskolornas intäkter (förbrukning) av forskningsbidrag som under 2016 uppgick till 19 miljarder kronor. Tillsammans har lärosätena med andra ord oförbrukade bidrag som motsvarar lite mindre än ett års externt bidragsfinansierad forskningsverksamhet. Jämfört med 2015 ökade de oförbrukade forskningsbidragen med 0,6 miljarder kronor i fasta priser, motsvarande 3,7 procent. Intäkterna av forskningsbidrag ökade samtidigt med 0,8 miljarder kronor eller 4,5 procent.

Forskningsverksamheten vid universitet och högskolor är beroende av extern finansiering och styrs därför i hög grad av tillgången på projektmedel. Det ger upphov till en fördröjning mellan inbetalning och förbrukning av bidrag. En annan orsak till att det finns oförbrukade bidrag är att bidragsmedlen ibland avser utrustning och infrastruktur, som skrivs av under flera års tid. Under perioden 2006–2010 ökade de oförbrukade bidragen i snabbare takt än intäkterna av forskningsbidrag. Där-

efter har utvecklingen vänt och intäkterna av forskningsbidrag ökat snabbare än de oförbrukade bidragen, vilket innebär att förbrukningstakten har hunnit ikapp inbetalningarna av projektmedel.

De lärosäten som har mest oförbrukade forskningsbidrag är också de som har den största forskningsverksamheten. Lunds universitet och Karolinska institutet hade vid utgången av 2016 vardera oförbrukade bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå om drygt tre miljarder kronor.

I de fall lärosätena påbörjar avtalad forskning innan finansieraren har betalat in medlen uppstår istället en fordran på finansieraren, motsvarande lärosätets kostnader för den utförda forskningen. Dessa kostnader redovisas som upplupna bidragsintäkter på tillgångssidan i lärosätenas balansräkningar. År 2016 uppgick de upplupna bidragsintäkterna totalt till 3,3 miljarder kronor, varav 3,1 miljarder kronor inom forskning och utbildning på forskarnivå. Nettoskulden som lärosätena hade till sina finansierare (oförbrukade bidrag minus upplupna bidragsintäkter) uppgick därmed till 14,8 miljarder kronor, varav 14,1 miljarder kronor inom forskningsverksamheten.

Uppdragsforskning

Utöver forskningsbidragen har lärosätena även avgiftsintäkter från uppdragsforskning och övriga avgiftsintäkter. Uppdragsforskningen utförs på uppdrag för externa intressenter och ska bära sina kostnader fullt ut. Förutom forskning kan det handla om utvecklingsarbete och utredningsverksamhet.

Uppdragsforskningen utgör en mindre del av lärosätenas forskningsverksamhet. Intäkterna uppgick 2016 till totalt 1,6 miljarder kronor, vilket motsvarar lite mindre än fyra procent av de totala intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå. Jämfört med 2015 ökade intäkterna med drygt 40 miljoner kronor. Störst intäkter av uppdragsforskning under 2016 hade Karolinska institutet, sammanlagt 280 miljoner kronor, av vilket omkring hälften kom från företag och en fjärdedel från kommuner och landsting. Betydande intäkter hade också Umeå universitet, totalt 176 miljoner kronor, med Västerbottens läns landsting som den enskilt största finansieraren enligt lärosätets årsredovisning. Umeå universitet hade dessutom stora intäkter från Skolverket, med uppdrag avseende nationella prov och högskoleprov. Sammantaget för alla lärosäten kom 36 procent av uppdragsintäkterna från statliga myndigheter, 29 procent från företag i Sverige och 14 procent från kommuner och landsting.

Lärosätenas övriga avgiftsintäkter för forskning och utbildning på forskarnivå uppgick 2016 till 2,1 miljarder kronor och utgörs huvudsakligen av olika kostnadsersättningar. Det handlar om bland annat avgiftsintäkter från försäljning av material och tjänster, fakturerade

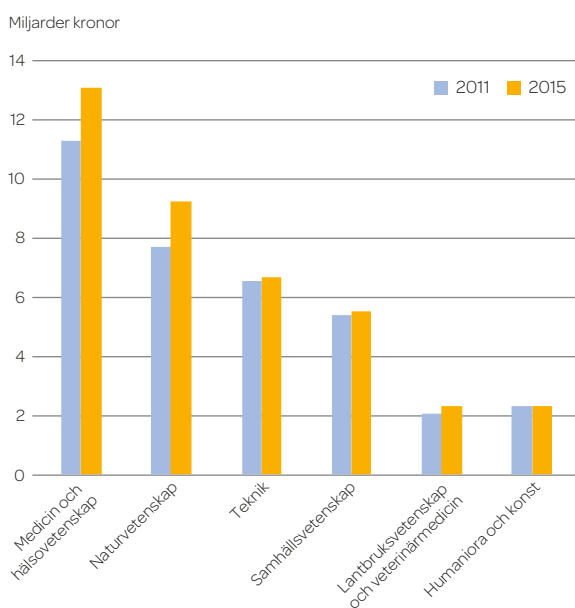
kostnader eller uthyrning av lokaler, men även sponsring ingår här. De övriga avgiftsintäkterna ökade med drygt 50 miljoner kronor jämfört med 2015 och utgör omkring fem procent av de totala intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå.

Intäkter per forskningsämnesområde

UKÄ och SCB samlar båda in uppgifter om intäkterna för universitetens och högskolornas forskning och utbildning på forskarnivå. Insamlingarna skiljer sig åt och i SCB:s insamling, som genomförs vartannat år, redovisas intäkterna på forskningsämnen. På totalnivå stämmer de insamlade uppgifterna men SCB bearbetar sedan uppgifterna till statistik om forskning och utveckling (FoU). Det innebär bland annat att utbildningsmomentet i forskarutbildningen och avskrivningarna tas bort. SCB använder också en annan deflator än UKÄ för fastprisberäkningen eftersom FoU-statistiken spänner över fler samhällssektorer. UKÄ har fått ta del av SCB:s obearbetade uppgifter. Med dessa går det att följa hur intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå fördelas mellan forskningsområden och till vilka områden som de senaste årens ökade forskningsmedel har gått.

Figur 92. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå 2011 och 2015 fördelade på forskningsämnesområden, miljarder kronor, 2016 års priser.

Källa: SCB. Figuren bygger på uppgifter från SCB, men intäktsuppgifterna redovisas här obearbetade (utan reduktion för bland annat utbildningsmomentet i utbildningen på forskarnivå) och avser alltså de totala intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå. Fastprisberäkningen har gjorts med SCB:s implicitprisindex för statlig konsumtion.

I SCB:s undersökning redovisas intäkterna uppdelade på sex forskningsämnesområden enligt svensk standard för indelning av forskningsämnen. Den senaste undersökningen avser verksamhetsåret 2015. Då gick drygt hälften av intäkterna till de två största områdena: medicin och hälsovetenskap (33 procent av lärosätenas totala forskningsintäkter) samt naturvetenskap (24 procent). Mellan 2011 och 2015 steg lärosätenas totala forskningsintäkter med 3,9 miljarder (11 procent) till 38,9 miljarder kronor. Huvuddelen av resurstillskottet tillföll forskning inom de två största områdena, där man också kan se de största relativa intäktsökningarna. Inom medicin och hälsovetenskap steg intäkterna med 15 procent (1,7 miljarder kronor) till 13,0 miljarder kronor och inom naturvetenskap ökade de med 21 procent (1,6 miljarder kronor) till 9,2 miljarder kronor. Forskningsintäkterna till humaniora och konst var oförändrade mellan 2011 och 2015, medan ökningarna inom samhällsvetenskap och teknik var marginella.

Varje forskningsämnesområde är i sin tur uppdelat på ett antal forskningsämnesgrupper. En stor del av de ökade forskningsintäkterna inom medicin och hälsovetenskap gick till forskning inom klinisk medicin, som också är den största ämnesgruppen inom området. Inom naturvetenskap gick mer än hälften av ökningen till forskning inom fysik, där intäkterna steg med 942 miljoner kronor mellan 2011 och 2015 till totalt 2,6 miljarder kronor. Även inom geovetenskap och miljövetenskap redovisas betydande intäktsökningar.